

MS. 4. Yüzyılda Atina'da Eğitim ve Kappadokialı Ioulianus

[EDUCATION IN ATHENS IN THE 4TH CENTURY AD AND JULIAN OF CAPPADOCIAN]

Gülcan KAŞKA

Anahtar Kelimeler

Eğitim, Atina, Ioulianus, Prohairesios, Eunapios.

Keywords

Education, Athens, Julian, Prohairesius, Eunapius.

ÖZET

Atina'da eğitim özellikle MÖ. 5-4. yüzyıllarda büyük gelişme kaydetmiş ve bu itibaren Atina kurulmuş olan okullar sayesinde büyük bir üne kavuşmuştur. Bu ünü çağlar boyu sürdüren kent, MS. sonraki yüzyıllarda da eğitim alanında Akdeniz dünyasında çok önemli bir yere sahip olmuştur. Birçok entelektüeli yetiştiren Atina, MS. 4. yüzyılda okullarıyla halen Akdeniz'in en gözde kenti olma özelliğini sürdürmüştür. Ancak, bu dönemin en önemli özelliği olarak öğrenciler arasında vuku bulan kavgalar göze çarpmaktadır. MS. 4. yüzyılda öğretmenlerine bağlılıklarını yansıtan öğrenci grupları arasında cereyan eden bu çatışmalar antik dönem yazarları tarafından sıklıkla anlatılmıştır. Bu makalede bu dönemdeki eğitim anlayışı, Eunapios'un Filozoflar ve Sofistlerin Hayatı adlı eserinin Kappadokialı Ioulianus kısmı çevrilerek irdelenmiştir.

ABSTRACT

Education in Athens, especially 5-4. B.C. has made great progress over the centuries. Since these times, Athens has gained a great reputation thanks to these schools in the city. The city has maintained this reputation throughout the ages. In the following centuries, it had a very important place in the Mediterranean world in the field of education. The city, which educated many intellectuals, continued to be the most popular city in the Mediterranean with its schools in the fourth century AD. However, the most important feature of this period is the fights among students. These fights that occurred between students reflecting their loyalty to their teachers were frequently described by ancient writers. In this article the understanding of education in this period was examined by translating the section of Julian of Cappadocia from Eunapios's work entitled Lives of Philosophers and Sophists.

Antik Yunan dünyasında *paedeia* (eğitim) önemli bir olguydu. Antik dönem yazıtlarında insanların eğitilmiş olduklarının özellikle belirtilmesi, antik dönem toplumlarında eğitimin prestijli bir unsur olarak kabul edildiğini ve önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir.¹ Antik dünya düşünce sistemi (Yunan ve Roma), eğitimin insan ruhunu mükemmelliğe ve insanlığa uygun bir duruma getirdiğine dair bir inanca dayanıyordu ve

eğitim, ahlaki, zihinsel ve fiziksel gelişim için önemli bir araç olarak görülüyordu. Eğitimsizlik ise insanın daha az akılcı, daha az incelikli bir varlık olmasına yol açabilecek bir eksiklik olarak kabul ediliyordu. Bu düşünce, antik dünyada filozoflar ve düşünürler tarafından sıkça ifade edilmiş ve eğitimin toplum için kilit bir unsur olduğu vurgulanmıştır.² Eğitime verilen önem edebi eserlerde de göze çarpmaktadır. Antik dönem yazarlarından Plutarkhos, salt aklın doğa tarafından aşılandığını, gerçek ve mükemmel aklın ise

1 IGUR III. 1189; IG XIV 1537- GVI 1326; CIL VI 16843; Smith 1993, Smith 1996; Bachmann 2016: 296; IG II² 2236.

2 Akgün Kaya 2023; Akgün Kaya 2022.

özen ve eğitimin (Paideia) ürünü olduğunu³ ve felsefi eğitimin neyin onurlu, neyin utanç verici, neyin adil, neyin adaletsiz, neyin kısa olduğunu ve neden kaçınılması gerektiğini; bir insanın tanrılarla, anne-babasıyla, büyükleriyle, kanunlarla, yabancılarla, otoritelerle, arkadaşlarıyla, kadınlarla, çocuklarla, hizmetçilerle ilişkilerinde nasıl davranması gerektiğini öğrettiğini dile getirmektedir.⁴ Antik Çağ insanlarının eğitime verdiği önem nedeniyle bu dönemde birçok okul kurulmuş ve pek çok kent bu alanda büyük bir başarı kazanmıştır. Antik Çağda en önemli eğitim ve kültür merkezlerinden biri olan Atina şehri yüzyıllar boyunca bu konumunu korumuştur. MÖ. 4. yüzyılın ilk yarısından itibaren seçkin retorikçi Isokrates'in Okulu, Platon'un Akademia'sı ve Aristoteles'in Lykeion'u önce Atina'nın, sonra da tüm Yunanistan ve Roma'nın entelektüel yaşamına ilham vermeye başlamıştır.⁵ Bu seçkin eğitim kurumları, yalnızca özgür bir insanın hangi bilgi ve becerilerde uzmanlaşması gerektiği ve bu öğretimin hangi ortamda en etkili şekilde uygulanabileceği fikrini aşılacakla kalmamış, aynı zamanda sonraki yüzyıllara ve bilgi hakikat arayışı içinde olan seçkin bir zümreye kurumsallaşmış ve uzun vadeli eğitim kavramını da miras bırakmıştır.⁶ Atina kültürünün unsurlarını yansıtan bu okullar, Atina topraklarında büyüyerek birçok entelektüel yetiştirmiş ve dünya çapında örnek olmuştur. MÖ. 4. yüzyılda eğitim alanında başat konumda yer alan Atina kenti, bu özelliğini çağlar boyu korumuştur. Sözü edilen eğitim kurumları, yüzyıllar içinde Akdeniz etrafında birçok şehre yayılarak, pek çok yerde

benzer okulların kurulmasına öncülük etmiş ve birçok toplum tarafından taklit edilmişlerdir. Atina kentinin bu okulları, Hadrianus'la⁷ birlikte Roma İmparatorları tarafından özel olarak himaye edilmeye başlanmış ve bu sayede yeni bir üne kavuşmuşlardır.⁸ Hadrianus ve diğer imparatorların katkısıyla Roma Dönemi Atina'sında hem felsefe hem de retorik okulları gelişmiş, hem bağışçı hem de öğrenci olarak yerel ve uluslararası eğitim almak isteyen birçok seçkinin ilgisini cezbetmiştir.⁹ Ancak, MS. 2 yüzyılda imparatorların ve eşraf tabakanın lütfu ve desteğiyle önemli gelişme kaydeden bu eğitim kurumları MS. 3 yüzyılda cereyan eden Heruli¹⁰ istilas sırasında büyük bir zarar görmüştür. Başta Atina olmak

3 Plutark. *De soll. Animal.* 962. D.

4 Plutark. *De lib. Educ.* 7.D.14 - 7.E.4.

5 Stenger 2019: 6 dn. 15. Klasik ve Helenistik dönemlerde orta ve yüksek eğitim arasında net bir çizgi çizmek mümkün değildir. Ancak akademik eğitim, eğitimin temel direkleri olarak görülen retorik ve felsefe gibi konular üzerinde yoğunlaşmıştır. Uzmanlaşmış öğretmenler, yani retorikçiler veya sofistler, etraflarında öğrenci grupları toplar ve onları - beş yıla varan bir süre boyunca - özel bir ortamda eğitirdi. Geç antik dönemde ise imparator tarafından temsil edilen devlet, şehirleri ve belediyeleri yeni okullar açmaya teşvik etmek ve öğretmenlere ödeme yapılmasını sağlamak için eğitim politikasına giderek daha fazla müdahale etmiştir. Bir öğrenci retorik eğitimi almak için Antakya'yı, felsefe için Atina'yı ve Aleksandria'yı yeni bir konu olan hukuk eğitimi için Berytus tercih ediyordu. Bk. Steiner – Weber 2010: 646-47

6 Stenger 2019: 6

7 Sulla Dönemi'nde kent oldukça tahrip edilmiştir. Ancak Hadrianus Atina'da muazzam bir inşaat programı hazırlayarak sanatçılara, mimarlara, taş ustalarına ve her türden işçiye istihdam sağlamıştır. Bk. Pausan. *Perieg.* 1.18.9.1 - 1.18.9.10. Ἀδριανὸς δὲ κατεσκευάσατο μὲν καὶ ἄλλα Ἀθηναίους, ναὸν Ἡρας καὶ Διὸς Πανελλήνιου καὶ θεοῖς τοῖς πᾶσιν ἱερὸν κοινόν, τὰ δὲ ἐπιφανέστατα ἑκατὸν εἰσι κίονες Φρυγίου λίθου· πεποιήνται δὲ καὶ ταῖς στοαῖς κατὰ τὰ αὐτὰ οἱ τοῖχοι. καὶ οἰκήματα ἐνταῦθα ἐστὶν ὀρόφω τε ἐπιχρῦσῳ καὶ ἄλα βάστρω λίθῳ, πρὸς δὲ ἀγάμασι κεκοσμημένα καὶ γὰρ φαῖ· κατάκειται δὲ ἐς αὐτὰ βιβλία. καὶ γυμνάσιον ἐστὶν ἐπόνυμον Ἀδριανοῦ· κίονες δὲ καὶ ἐνταῦθα ἕκα τὸν λιθοτομίας τῆς Λιβύου. Hadrianus ayrıca sofistlere karşı da özel bir ilgi göstermiştir. Sofist Polemon'u iki kez kurtarmıştır. Bunlardan birinde, zimmetine para geçirmekle suçlanan Polemon'u Smyrnilılara karşı savunmuştur. İkinci olarak da geleceğin imparatoru Antonius Pius Smyrna'yı ziyareti sırasında kentin en gösterişli evinde kalmaya karar vermiş. Polemon kente geldiğinde evinde Antonius Pius'u görünce gece yarısı onu evinden kovmuş. Bu olay sonrasında Polemon herhangi bir kötü muameleye maruz kalmamış; çünkü, Antonius Pius'un olası gazabına karşı Polemon'u Hadrianus korumuş ve aralarını düzeltmiştir. Bk. Philost. *Vitae. Soph.* I. 533-534; Akgün Kaya 2016a: 241-242.

8 Report of the Commissioner of Education, 1898, 277.

9 Camp 1989: 50-55. Hadrianus sonra tahta geçen Antoninus Pius da sofistlere özel bir ilgi göstermiştir. Lollianus'u (Philost. *Vitae Sophist.* 1.156.10.) Atina'da bir retorik kürsüsüne atamıştır. Asya şehirlerine hitaben yazdığı, ancak tüm imparatorluk için geçerli olan bir mektupta, sofistlerin, gramer öğretmenlerinin ve hekimlerin vergilerden muaf tutulmasını öngören bir yasayı çıkarmış ve böylece halk eğitimini sağlamaya yönelik bir adım atmıştır. Ayrıca bk. Kennedy 1994: 201.

10 Karadeniz'in kuzeyinde Azak Denizi civarında yaşayan bir Doğu Germen kabilesidir. Zosimos tarafından isimleri zikredilmemiş olsa da Got istilalarında önemli rol oynamışlardır. Zosim. *Hist.* 1.39.40.

üzere Korinthos, Sparta, Argos gibi birçok kent Heruli tarafından istila edilmiş ve yağmalanmıştır.¹¹ Atina'nın bu istiladan zarar görmesi kentteki eğitimi olumsuz yönde etkilemiş, kente gelen öğrenci ve hoca sayısında geçici bir azalma olmuştur.¹² Bunun sonucunda kent öğrencilerden elde ettiği kârdan mahrum kalmıştır.¹³ Olasılıkla bu hocalar işgalci güçler¹⁴ tarafından yakalanıp öldürülmüşlerdir. Hayatta kalanlar ise yağmadan kısa süre sonra toparlanmayı başarmış olmalıdırlar; çünkü birçok hoca Attika dışında arazilere sahipti ve bundan dolayı da muhtemelen Heruli saldırısından etkilenmemiştir.¹⁵

Heruli istilası'nın ardından MS. 4. yüzyıl Atina¹⁶ şehri için sıkıntılı bir dönemin ardından

gelen büyük bir yenilenme dönemidir. Bu yenilenmede Constantinus¹⁷ ve yetkililerinin büyük payı vardı. İlk olarak Constantinus Dönemi'nde şehrin bulunduğu Akhaia Eyaleti muhtemelen MS. 317'de *praetor* yerine *proconsul* tarafından yönetilen bir eyalet haline gelmiştir.¹⁸ Bu durum aslında Güney Yunanistan'ın durumundaki iyileşmeyi göstermekteydi. Constantinus'un saltanatının yarattığı barışın etkileri Atina'nın ekonomik hayatının canlanmasına yol açmıştır.¹⁹ Bu ekonomik canlanmanın nedenleri arasında Atina'nın imparatorluğun doğusuyla sürdürdüğü ticari faaliyetler ve sofist ve retorik okulları yer almaktaydı.²⁰ Ancak, bu yüzyılda Atinalı sofistlerin artan zenginliği Atina'daki eğitim ve öğretim hayatında bazı değişikliklere neden olmuştur. Hocaların birbiriyle olan rekabetleri, öğrencilere de yansımıştır ve öğrenci isyanları giderek yaygın hale gelmiştir. Bu çatışmalar aynı zamanda o dönemde okullar arasında var olan kıskançlıkları ve öğrencilerin öğretmenine karşı olan sadakatini gösteriyordu.²¹ Dördüncü yüzyıldan önce bu tarz çatışmalar nadir olarak görülmekteydi.²² Antik dönem yazarlarından Philostratos, Atina'daki eğitime değindiği pasajında öğrenci şiddetinden bahsetmiş ve bu olayı bir öğretmenin kariyerinin skandal yönü olarak ele almıştır. Philostratos, Tyreli Hadrianus'un Byzantionlu sofist Khrestos'un öğrencilerinden birinin iftirasına uğradığını söyler. Hadrianus,

ise Plotinos'un çalışmalarıyla MS. 3. yüzyılda ortaya çıkmış ve hristiyan felsefesini oldukça etkilemiştir.

11 Heruli istilası sırasında, Eleusis tapınağı, Parthenon, Asklepion tapınağı zarar görmüştür. İmparator Probus Dönemi'nde (MS. 276-282) Atinalılar, yıkılan binaların molozlarını kullanarak yeni bir iç sur duvarı inşa etmişlerdir. Romalı yetkililer şehrin yardımına gelmiş ve hatta Areopagus konseyinin üyesi olmuştur. Örneğin, Akhaia *proconsul*'u Claudius (Leonticus) Illyrius, duvarın bir kısmının yeniden inşasını finanse ettiğinden halk minnet duygusuyla valiyi iki heykelle onurlandırmıştır. Detaylı bilgi için bk. Breitenbach ve Tzavella 2023: 114.

12 Syncel. *Ecl. Chron.* 717. ἐπιπρῶσι τὰς Ἀθῆνας Κόρινθόν τε καὶ Σπάρτην. MS. 267'de vuku bulan bu istila sonrası kentin eşraf tabakasından olan ve bir dizi görevi üstlenen birçok aileye epigrafik kayıtlarda rastlanılmamıştır. Bu ailelerden biri ünlü tarihçi Dexippos'un ailesidir. Dexippos Atina'da hatırı sayılır ailelerinden birinin üyesi olup kentteki önemli görevleri yürütmüştür. Heruli istilası sırasında görev yapmış ve onlara karşı halkı örgütlemiştir. Bir tarihçi olarak yazdığı eserlerden sadece 3 tanesinin parçaları günümüze ulaşmıştır. Heruli istilası sonrası ailenin izleri takip edilememektedir. Detaylı bilgi için bk. Millar 1969: 12-29; Bunson 2002: 173; Watts 2008: 38; Doležal 2022: 118.

13 Day 1942: 260.

14 Muhtemelen 395 yılında Alarik'in saldırısı sırasında olduğu gibi ele geçirilen hocalar öldürülmüştür. Eunap. *Vitae Philo. et sophist* 8.2.1.1 - 8.2.3. Eunapios, Hilarios adında birinden bahseder. Hilarios o sıralar köleleriyle birlikte Korinthos yakınlarında kalıyordu. Gotlar tarafından yakalanıp köleleriyle birlikte surların dışında başı kesilmiştir. Ayrıca bk Watts 2008: 41.

15 Watts 2008: 41.

16 Bu dönemde Epikürcü, Stoacı ve Yeni Platoncu felsefe okulları bulunmaktaydı. Epikürcülük MS. 3. yüzyılın sonlarına doğru diğer felsefe okullarının ön plana çıkmasıyla gözden düşmüştür. Stoacılık ise MS. 3 yüzyıla kadar hem Yunan hem de Roma'da büyük bir gelişme göstermiş ancak MS. 4 yüzyılda Hristiyanlığın resmi din olarak ilan edilmesiyle bu felsefe akımı da gözden düşmüştür. Yeni Platonculuk

17 Constantinus ile birlikte imparatorluk refah dönemine girmiştir. Constantinus daha önce hekim ve öğretmenlere verilen ancak daha sonra imparatorluğun içine düştüğü bunalımdan ötürü kaldırılan ayrıcalıkları bu meslek gruplarına yeniden verdi ve yeni ayrıcalıklar ekledi. Sofistlerin, gramercilerin ve hekimlerin maaşları ve ayrıcalıkları belli bir sistem altında yeniden düzenlendi ve ayrıcalıklar eşlerine, çocuklarına ve mallarına kadar genişletildi. Herhangi birinin bir sofiste, gramerciye ya da hekime zarar vermesi ya da onu mahkemeye çıkarması yasaktı. Filozoflardan özel olarak bahsedilmemiştir. Codex Theod. XIII. 3. 1. ve Codex. Iust. X. 53. 1. Ayrıca bk. Walden 1909: 106-7.

18 Breitenbach ve Tzavella 2023: 68.

19 Constantinus'un kendisi, Atina şehrine yıllık olarak binlerce medimnoi buğday dağıtımını teklif etmiştir. Bu lutuf oğlu Constans (337-350) tarafından sürdürülmüştür. Bk. Breitenbach - Tzavella 2023: 68.

20 Thompson 1959: 71, Gauville 2001: 52.

21 Browning 1978: 64.

22 Watts 2008: 42.

bu kişinin tüm hakaretlerine katlanmış ve bu tür adamların iftiralarını “pire ısırtığı” olarak nitelendirmiştir; ancak Hadrianus’un öğrencileri bu kişinin davranışına tahammül edememişler, hocaları Hadrianus’a olan sadakatlerini ve sevgilerini göstermek için kendi kölelerine onu dövmeleri emrini vermişlerdir. Bu olaydan sonra dövülen kişinin bağırsakları şişmiş ve otuz gün sonra da ölmüştür.²³

Okullar arasındaki şiddet olaylarından bahseden bir diğer yazar Libanios’tur. Libanios Atina’ya eğitim almak için gittiğinde daha ilk gün, kendisinden büyük öğrenciler tarafından kaçırılmıştır.²⁴ Tanımadığı ve çalışmak istemediği kişilerin elinde kalmış, bir hücreye kapatıldığı için eğitim almak için yanına gittiği kişiyi bile görememiştir.²⁵ Ayrıca hayal ettiği Atina’dan daha farklı bir Atina’yla karşılaşmıştır. Onu kaçıran öğrenciler, Libanios’a birlikte çalışmaya geldiği öğretmen yerine kendi öğretmenleriyle çalışacağına yemin ettirdikten sonra onu serbest bırakmışlardır. Sonrasında ise Libanios, Diophantos’un derslerine katılmaya başlamıştır.²⁶ Libanios kısa süre sonra bu derslerin “özel bir şey olmadığını; çünkü genç erkeklerin eğitiminin genç erkeklerden çok da farklı olmayan erkekler tarafından üstlenildiğini” idrak etmiştir.²⁷ Bu nedenle Libanios’un öğretmenleri, Libanios’un kendilerine saygı göstermediğini

düşünerek onu suçlamaya başlamışlardır²⁸. Ancak daha sonra Libanios, bir hastalık nedeniyle derslerini saygıyla sessizce dinlediğine öğretmenlerini ikna edebilmiştir²⁹. Tüm bu yaşadıklarından dolayı Atina kenti Libanios için büyük bir hayal kırıklığı olmuştur. Bunun tek nedeni Atina’daki hocalarından pek hoşlanmaması değil, çocukluğundan beri Atina’daki öğrenci grupları arasında öğretmene sadakat göstergesi adı altında ortaya çıkan çatışmalara şahit olması ve bizzat kendisinin de bu zorbalığa maruz kalmasıydı. Libanios olasılıkla MS. 339 yılında vuku bulan, kendisinin bizzat şahit olduğu ve büyük savaş (τῆ μεγάλης μάχης)³⁰ olarak adlandırdığı bir kavgayı eserinde anlatırken “Ares geliyor” şeklinde bir ifade kullanarak Ares’in bir sokak kavgasında görünmesine alaycı bir göndermede bulunmuştur. Bu şekilde öğrenci arkadaşlarının bu isyanlara attığı değeri ve zaferi küçümsemiştir³¹. Libanios konuyla ilgili olarak büyük kavga sırasında herkesin birbirine saldırdığını, kendisinin uzakta durarak kavgaya karışanların birbirlerine ne kadar zarar verdiklerini gördüğünü aktarmıştır³².

MS. 4 yüzyılda yaşanan bu öğrenci kavgalarına değinen bir başka yazar Eunapios’tur. Eunapios, Kappadokialı Ioulianos’un hayatını anlattığı pasajda okullar arasındaki olası rekabetin seviyesini ve kavgaların şiddetini gözler önüne sererek³³; bu dönemin sofistlerinin kibrini anlatmaktadır³⁴. Eunapios, Ioulianos’u doğal yeteneği ve retorik başarısı nedeniyle övmekte ve ondan eğitim almak için her yerden birçok öğrencinin geldiğini ve bunların yine her yere dağıldığını anlatmaktadır. Ayrıca bu pasajda sofistlerin şiddete maruz kalma korkusuyla kamuya açık alanlarda konuşmalar yapmaktan çekinmelerinden dolayı³⁵, ünlü sofist Kapadokialı Ioulianos’un, evinde mermerle kaplanmış ve en sevdiği öğrencilerin büstleriyle süslemiş olduğu özel bir oditoryum inşa

23 Philost. *Vitae soph.* 2.588.1 -19. Philostratos, bu kişinin hastalığı sırasında açgözlülikle sulandırılmış şarap içtiğinden, kendi ölümüne kendisinin katkıda bulunduğunu anlatır. Ancak bu olay, sofist Hadrianus’un ölen adamın yakınları tarafından cinayetle suçlanmasına engel olmamıştır.

24 Adam kaçırma Atina’ya özgü gibi görünse de şiddet içeren davranışlar sadece bu kentle sınırlı değildi. Öğrenci isyanları ve şiddet, özellikle MS. 5. yüzyılda İskenderiye’de de yaygındı. Watts 2008, 197-99; Sokr. *Hist. Eccl.* 7.15.8-7.15.26. Sokrates Scholastikos bu bölümde kadın filozof Hypatia’dan bahsetmektedir. Hypatia’nın hâkim olan siyasi kıskançlığın kurbanı olduğunu, kendisine iftira atıldığını ve Petros adında bağınaz birinin liderliğinde bazı kişiler tarafından acımasız bir şekilde katledildiğini aktarmaktadır. Hypatia için bk. Suda v 166 s.v. <Hypatia = Ὑπατία>; Ioh. Mal. 359.13-15; Ioan. *Chron.* LXXXIV.87-88, 100-103; Hesych. *Frag.* 7.998; Damasc. v.I. 102, 276; Dzielska 1995; Watts 2017: 21-37; Akgün-Kaya 2021: 140-144.

25 Liban. *Orat.* 1.16-1.8.

26 Liban. *Orat.* 1.16.

27 Liban. *Orat.* 1.17.

28 Liban. *Orat.* 1.17.4 -6.

29 Liban. *Orat.* 1.17.6 -10.

30 Liban. *Orat.* 1.21.1- 3.

31 Wenzel 2009: 162.

32 Libanios’un büyük savaş olarak anlattığı olay MS. 339’da vuku bulmuştur. Kavgaın tarihlendirilmesi için bk. Watts 2008: 58, dn 48.

33 Eunap. *Vitae philo. et Sophist.* 9.1.1-9.2.21.

34 Anderson 1993: 128.

35 Lim 1995: 63.

ettirdiği aktarılmaktadır³⁶. Metinde Eunapios, Ioulianus'un öğrencileri arasında en seçkin kişiler olarak Prohairesios, Hephaestion, Suriyeli Epiphanius, Arap Diphantos ve Tuskianos'un ismini anmış,³⁷ bunun dışında Ioulianus'un öğrencileri ile Apsines'in öğrencileri arasında çıkan çatışmayı anlatmıştır. Apsines'in öğrencileri kavgayı kazanmalarına rağmen *proconsul*'e başvurarak Ioulianus'un öğrencilerine karşı suç duyurusunda bulunmuşlar ve bunun sonucunda *proconsul*, Ioulianus'un ve onun okulunun üyelerinin duruşmaya kadar tutuklu kalmasını emretmiştir. Tutuklananların yargılanmasında Ioulianus'un savunma yapması yasaklanmış, bunun yerine tutuklular içinden birinin grup adına savunma yapması emredilmiştir. Grup adına konuşan Prohairesios duruşmada³⁸ çok iyi bir savunma yapmış ve *proconsul* bile onun belagat sanatına hayran kalmıştır. Prohairesios'un etkili savunması sonucunda duruşma Ioulianus ve onun okulunun üyelerinin beraatıyla son bulmuştur. Prohairesios duruşmadaki başarılı savunmasıyla MS. 4. yüzyılın çok önemli bir entelektüel olarak ün kazanmıştır³⁹.

Duruşmada savunmayı üstlenen Prohairesios⁴⁰, MS. 276'da Roma kontrolü altındaki

Armenia'da doğmuş Hristiyan bir retorikçidir⁴¹ ve daha sonra ailesi ile birlikte Armenia'yı terk edip Antiokheia'ya taşınmak zorunda kalmıştır. Burada sofist Ulpianus'tan⁴² retorik dersi almış ve onun okulunun en gözde öğrencileri arasına girmeyi başarmıştır. Syria'da kaldığı süre boyunca eğitim hayatını tamamlamak için hep Atina'ya gitmek istemiş ancak, ailesinin içinde bulunduğu zor şartlar nedeniyle bunu ertelemek zorunda kalmıştır. Ulpianus'un yanında kısa bir süre daha kaldıktan sonra kendisi gibi fakir arkadaşı Hephaestion'la birlikte Atina'ya gidecek yeterli parayı toplamışlar, MS. 4. yüzyılın başlarında Antiokheia'dan ayrılıp Atina'ya gidip Kappadokialı Ioulianus'un yanında ders almaya başlamışlardır.⁴³ Eunapios, Prohairesios'un kısa süre içinde Ioulianus'un en iyi öğrencisi olmayı başardığını açıkça aktarmaktadır. Prohairesios'un retorik yeteneği okuldaki konumunu güçlendirmiş olsa da bağımsız öğretim dünyasına geçişini hızlandırmamıştır. Muhtemelen bu durum Ioulianus'un Atinalı öğretmenler arasındaki konumundan kaynaklanmaktadır.⁴⁴ Suda, Ioulianus'un mesleğinin zirvesine Constantinus Dönemi'nde ulaştığını söyler.⁴⁵ Eunapios ise, Prohairesios'un hayatının sonunda Atina'daki kürsülerden birini elinde tuttuğunu aktarır. Prohairesios, Ioulianus kentin öğretmeni olarak kabul edilene kadar 20 ile 30 yıl arasında Ioulianus'un yanında çalışmış⁴⁶ ve Ioulianus'tan sonra okulun başına geçmiştir.⁴⁷

36 Eunap. *Vitae philo. et Sophist* 9.1.6; Lim 1995: 63; Camp 2001: 228; Cribiore 2007: 44.

37 Eunapios, filozofların ve sofistlerin (Βίοι φιλοσοφῶν καὶ σοφιστῶν) hayatını anlattığı eserinde Ioulianus'un hayatından sonra Prohairesios'un hayatını anlatır. Epiphanius ve Diophantos'un hayatına daha kısa değinir. Ancak Hephaestion ve Tuskianos'a, Ioulianus ve Prohairesios'un anlatımlarında değinse de ayrı olarak ele almamıştır.

38 Eunapios duruşma tarihini tam olarak vermemektedir. Duruşmanın tarihine dair ilk ipucu Ioulianus'u suçlayan Apsines'in yaşıdır. Apsines'in, Constantinus yönetimi altında başarılı olmuş güçlü ve üretken bir öğretmen olan Onasimos'un oğlu olduğu bilinmektedir. Baba öldüğünde genellikle oğul babanın yerine geçerek okulun müdürü olurdu. Onasimos'un Constantinus'un saltanatının (314'te Atina'da öğretime başladığı) erken dönemlerinde ders verdiği varsayılırsa, duruşma 325-335 yılları arasında yapılmış olmalıdır. Bu olaylar Libanios'un Atina'ya gelişinden önce vuku bulmuştur. Duruşma olasılıkla MS. 330 yılında yapılmıştır. Bk. Watts 2008: 51.

39 Eyben 1977: 206; Buck 1992: 152; Watts 2005: 240; Strubbe ve Laes 2014: 96.

40 Eunap. *Vitae philo. et Sophist*. 10.1.8.1-9.1 ὁ δὲ Προαιρέσιος συγγενεὶς ἰδίους κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην μεταπεμψάμενος, παραλαβεῖν τοὺς ἐλθόντας κελεύει. ἦν δὲ αὐτὸς τε ἐξ Ἀρμενίας

(ὄσον ἐστὶν Ἀρμενίας Πέρσαις εἰς τὰ βαθύτατα συννημένον), <καὶ> 10.1.9 Ανατόλιος οὗτοι καὶ Μάξιμος ἐκαλοῦντο. Suda, *sopfistin* Kaesareialı olduğunu öne sürmüştür. Suda, *Lex.* 2375.1 <2Προαιρέσιος>2 Παγκρατίου, Καππαδόκης ἀπὸ Καισαρείας, σοφιστῆς, μαθητεύσας ἐν Ἀντιοχείᾳ παρὰ Οὐλπιανῶ. Muhtemelen Suda hocası Iulainus ile Prohairesios'un memleketlerini karıştırmıştır. Bu konu için bk Penalla 1990: 83.

41 Her ne kadar çeşitli metinlerde açıkça Hristiyan bir retorik öğretmeni olarak tanımlansa da Prohairesios'un Hristiyan fikirlerini konuşmalarına dâhil ettiği bir metin bulunmamaktadır. Detaylı bilgi için bk. Sterk 2017: 404.

42 Eunap. *Vitae philo. et Sophist*. 10.3.3.1- 3.

43 Eunap. *Vitae philo. et Sophist*. 10.1.8.1-9.1.

44 Watts 2008: 50.

45 Suda *Lex. iota.* 435.1 -3 <2Ιουλιανός>2.

46 Watts 2008: 50.

47 Ioulianus daha sonra Prohairesios'a evini ve okulunun kontrolünü vermiş olsa da Ioulianus'un kürsüsü

Libanios'un anlatıları ve Eunapios'un Ioulianus'un öğrencilerinin karıştığı kavga hakkında aktardıkları MS. 4. yüzyılın tipik olayları olarak karşımıza çıkmaktadır. Her hocanın öğrencilerinin birbirlerine ve ustalarına karşı güçlü bir bağlılık duymaları, farklı gruplar arasında zaman zaman kafaların kırıldığı kavgaların yaşanmasına yol açmıştır. Okullar arasında öğrencilerin kaçırılması gibi olaylar yaşanmıştır. Atina'ya öğrenim amacıyla gelenler, onlara baskı yapmaya çalışan çeşitli grupların temsilcileri tarafından rıhtımda karşılanmıştır. Bu yüzyılın sonunda öğrencilerin yarattığı şiddet olayları imparatorluk genelindeki eğitim merkezlerinin büyük sorunu haline gelmiştir.⁴⁸ Olaylar o kadar kontrolden çıkmıştır ki, aşağıdaki metinden anlaşılacağı üzere Atinalı öğretmenler halka açık yerlerde ders vermemeye başlamışlardır.⁴⁹ Kamu tarafından finanse edilen hocalar bile rakiplerinin öğrencileri tarafından köşeye sıkıştırılmamak için evlerinde ders vermişlerdir. Bu kavgalara genellikle okuldaki tüm öğrenciler katılmasa da verilen cezalar, valiler tarafından bu isyanların tüm okul adına yapılan eylemler

kamuya açık bir öğretmenlik göreviydi ve bu nedenle doğrudan Prohairesios'a okulun yönetimini vermezdi. Ioulianus'un bıraktığı öğretmenlik görevi; bir hocalık kürsüsü, maaş, bazı vergiler ile harçlardan muafiyet ve hatırı sayılır bir prestij içeriyordu. Bundan dolayı Ioulianus'un pek çok öğrencisi bu görevi elde etmek için yarışmışlardır. Kimin seçileceğine ise kent meclisi karar veriyordu. Ioulianus'un okulu için de meclis altı aday seçmişti. Her adayın, nihai kararı verecek olan eyalet valisinin de dâhil olduğu dinleyici kitlesi önünde bir konuşma yapması gerekiyordu. Eunapios'a göre Prohairesios ile arkadaşı ve hemşerisi Hephaestion bu aşamada en güçlü rakiplerdi. Ancak Hephaestion yarışmadan çekilerek Atina'yı terk etmiştir. Okulun başına geçen Prohairesios'un başarısı Atina'da ona önemli bir nüfuz getirmiş, hatırı sayılır miktarda öğrenci kendisinden ders almaya başlamıştır; ancak elde ettiği bu başarılar Atina'da birçok hasım kazanmasına da yol açmıştır. Onu kıskanan bu hasımlar valiye rüşvet vermişler ve onu 330'ların sonlarında şehir dışına sürmüşlerdir. Bk. Sterk 2017: 404.

48 Okullarda meydana gelen bu isyanlar sonucunda sonraki yıllarda önlem alınmaya çalışılmıştır. Codex Theodisiani (14,9,1) nolu yasası buna yöneliktir. Bu yasayla Roma okullarındaki öğrencilerin davranışları düzeltilmeye ve onların isyan etmesi önlenmeye çalışılmıştır. MS. 4. yüzyılda hocaların öğrencilere yönelik sert tedbirleri öğrencilerin başka hocalara transfer olmasına neden olmuştur. Bk. Watts 2008: 43.

49 Eunap. *Vitae philo. et Sophist.* 9.1.6.

olarak görüldüğünü açıkça ortaya koymaktadır.⁵⁰ Yaşanan bu şiddet olaylarını önlemek için valiler ve şehrin resmi yetkilileri, öğretmenler üzerinde bir dizi kontrol geliştirmiştir.⁵¹ Ancak kentteki öğretmenlerin önemli bir nüfuza sahip olması *proconsul*'lerin onlara karşı tek taraflı dava açmasını imkânsız kılacak hale getirmiştir. Zira Atina'da retorik kürsüsü önemli bir kazanç kapısıydı. Çünkü öğretmenler bu iş karşılığında kamudan hatırı sayılır miktarda para kazanıyorlardı. Ayrıca Atina'da kamu tarafından finanse edilen bir kürsüye sahip olmak kişiye prestij kazandırmanın yanı sıra öğretmenin adının imparatorluğun entelektüel çevrelerinde tanınmasını da sağlıyordu. Bu sayede imparatorluğun değişik bölgelerinden gelen öğrenciler tanınmış hocalardan ders alıyordu. Bu kazanç kapısını kaybetmek istemeyen hocalar görevlerinde kalabilmek için ellerinden gelen her şeyi yapmışlar ve gerektiğinde *proconsul*'e bile baskı yapmaya çalışmışlardır. Ancak *proconsul*'un Atina meclisinin ve elit tabakanın desteğiyle bir hocayı şehirden uzaklaştıracak önlemler de alabildiği zamanlar olmuştur. Buna örnek olarak ünlü filozof Herodes Attikos ve Lykialı Herakleides gösterilebilir. Herodes Attikos, hasmı olan Demonstratos ve onun akrabaları tarafından mahkemeye verildiğinde, Quintili ailesinin desteğiyle dava kısa sürede görülmüştür. Mahkeme Herodes Attikos aleyhine karar alarak onu Atina'dan sürgün etmiştir.⁵² Bu kararın çıkmasında en önemli etken Herodes'in hasmı Demonstratos'un şehirdeki halkı ve kentin önde gelenlerini Herodes'e karşı kışkırtması ve Quintili ailesinin desteğini arkasına almasıdır. Diğer örnekte ise, Lykialı Herakleides döneminin ünlü sofist olarak hasımlarıyla girdiği tartışma nedeniyle onların nefret oklarını üzerine çekmiş ve düşmanlarının çabasıyla Atina'daki görevinden alınmıştır.⁵³ Her

50 Watts 2005: 238.

51 Watts 2008: 45; Hughes 2018: 183, dn. 71.

52 Atinalılar Demonstratos ve onun yakınları tarafından kışkırtılınca, bir toplantı esnasında *proconsul*'den kendilerini tyran olarak gördükleri Herodes Attikos'un baskısından kurtarmalarını rica etmişlerdir. Philost. *Vitae Sophist.* 2.559.17 - 2.560.11.

53 Lykialı Herakleides MS. 2. yüzyılda yaşamış önemli sofistlerden biridir. Seçkin bir soydan gelen Herakleides MS. 193-209 yılları arasında Atina'da retorik kürsünün başkaldığı görevini sürdürdüğü sırada Naukratisli Apollonios ve onun takipçisi Dolikheshli Marcianus ile tartışması bu görevi kaybetmesine yol açmıştır. Philostr. *Vitae Sophist.* 613: Εκπεσὼν δὲ

iki olayda da kentin önde gelenleri sözü edilen retorik kürsüsünün başındaki hocaların görevden alınmasına destek vermişlerdir.

Sonuç olarak, MS. 3.-4. yüzyıllarda imparatorluğun içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve toplumsal kargaşalar imparatorluk çatısı altındaki kent devletlerini de olumsuz etkilemiştir. Atina da bu karmaşadan payını almıştır. MS. 267'de Heruli istilası, Atina'nın ekonomik hayatını ve eğitim sistemini olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak MS. 4. yüzyılda Constantinus Dönemi ile birlikte Atina ekonomisi ve okulları yeniden canlanmıştır. Bu yüzyılda Atina'ya farklı coğrafyalardan birçok öğrenci eğitim almak için akın etmiş, ancak okullarda yaşanan şiddet olayları gelen öğrencileri hayal kırıklığına uğratmıştır. Atina okullarında önceki yüzyıllarda nadiren görülen öğrenci kavgaları MS. 4. yüzyılda Atina'daki eğitimin sıradan olayları haline gelmiştir. MS. 4. yüzyılda yaşanan öğrenci şiddetinden bahseden antik yazarlar, Libanios, Himerios⁵⁴ ve Eunapios⁵⁵ bu isyanları normal olaylar olarak tanımlamaktadır ve bu da yapılan kavgaların düzenli olduğunu göstermektedir.⁵⁶ Karşıt öğrenci grupları arasında cereyan eden arbedelerde taraflardan birinin diğer grubu mahkemeye verdiği zamanlar olmuş ve eyalet valisi huzurunda davalar görülmüştür. Bu tür davalarda eyaletin en düzey yönetiminde yer alan vali ve şehir yönetimi kavgaya karışan hocayı görevden uzaklaştırma yetkisine sahip olsa da bu olaylara çok müdahale etmek istememişlerdir. Çünkü vali olaya müdahale ederse ve dava edilen hoca şehirde önemli bir nüfuza sahipse, bu durumda vali kendi konumunu da tehlikeye atmak zorunda kalıyordu. Ancak, şikâyet edilen hocaya karşı kentin elit tabakası ve diğer hocalar bir mutabakat sağlamışsa vali için harekete geçmek daha kolaydı. Zira yukarıda Herodes Attikos ve Lykialı Herakleides örneğinde bahsedildiği gibi şehrin eşraf tabakasının destek olduğu olaylarda öğretmenler ceza

almıştır. Ancak, çoğu zaman bir *proconsul*'un, Atina eğitim sistemi içinde reform konusunda endişelenmeden kendi görev süresini tamamlaması kendisi için çok daha güvenli olduğundan,⁵⁷ valiler genellikle ceza vermekte tereddüt etmişlerdir. Bazen bu öğrenci kavgalarında böyle büyük cezalar verilmesi yerine öğrencilerin küçük cezalar aldığı durumlar da bulunmaktadır. Aşağıda, Eunapios'un "Filozofların ve Sofistlerin Yaşamı" (Βίοι φιλοσόφων και σοφιστῶν) eserinin Ioulianus kısmının çevirisi bu duruma örnek teşkil etmektedir. Eserde, bu dönemde yaşamış sofist Ioulianus'un öğrenci kavgalarından kaçınmak için yaptırdığı oditoryum tarzında bir odada öğrencilerine ders verdiği, rakip hoca Apsines'in öğrencileriyle Ioulianus'un öğrencilerinin yumruklu kavgası sonrası Ioulianus'un öğrencilerinin dava edildiği ve *proconsul* huzurunda görülen dava sonrası haksız bir şekilde davacı olan Apsines'in öğrencilerinin aldığı kırbaç cezasından bahsedilmektedir. Bu çeviri, söz konusu dönemin eğitim anlayışının, okullar arasındaki rekabetin ve öğrenci şiddetinin anlaşılması konusunda faydalı olacaktır.

Eunapios: Βίοι φιλοσόφων και σοφιστῶν: Ἰουλιανός; 9.1.1-9.2.21

[9.1.1.]Ἰουλιανός δὲ ὁ ἐκ Καππαδοκίας σοφιστῆς εἰς τοὺς Αἰδεσίου χρόνους ἤκμαζεν καὶ ἐτυράννει γε τῶν Αἰθηνῶν, καὶ παρὰ τοῦτον ἡ πᾶσα νεότης πανταχόθεν ἐχώρει, ῥητορικῆς ἕνεκεν τὸν ἄνδρα καὶ μεγέθους φύσεως σεβασζόμενοι. ἦσαν μὲν γὰρ καὶ κατὰ ταῦτόν ἕτεροὶ τινες παραπαύοντες τοῦ καλοῦ, καὶ πρὸς τὴν ἐκείνου δόξαν διαιρόμενοι, Ἀψίνης τε ὁ ἐκ Λακεδαίμονος, δόξαν ἔχων τεχνικοῦ τινος, καὶ Ἐπάγαθος, καὶ τοιαύτη τις ὀνομάτων χορηγία: [9.1.2] ὁ δὲ τῷ μεγέθει τῆς φύσεως ἀπάντων κατεκράτει, καὶ τὸ ἔλαττον μακρῶ τινι ἦν ἔλαττον. ὀμιλεῖται δὲ αὐτοῦ πολλοὶ μὲν καὶ πανταχόθεν, ὡς εἰπεῖν, καὶ πανταχῆ διασπαρέντες, [9.1.3] καὶ θαυμασθέντες ὅπου ποτὲ ἰδρῦθησαν· ἀπόλεκτοι δὲ τῶν ἄλλων ἀπάντων ὁ τε θεϊότατος Προαιρέσιος, καὶ Ἡφαιστίων, Ἐπιφάνιος τε ὁ ἐκ Συρίας, καὶ Διόφαντος ὁ Ἀράβιος. Τουσκιανοῦ δὲ μνησθῆναι καλόν, καὶ γὰρ οὗτος ἐκείνου μετέσχε τῆς ὀμιλίας, ἀλλὰ τούτου μὲν καὶ ἐν τοῖς κατὰ Ἰουλιανόν [9.1.4] ἐμνήσθημεν διεξοδικῶς. Ἰουλιανοῦ δὲ καὶ τὴν οἰκίαν ὁ συγγραφεὺς Αἰθηνῶν ἐώρα, μικρὰν μὲν καὶ εὐτελεῖ τινα, Ἐρμού δὲ ὅμως καὶ Μουσῶν περιπεύουσαν,

τοῦ θρόνου τοῦ Αἰθηνῶν ξυστάν των ἐπ' αὐτὸν τῶν Ἀπολλωνίου τοῦ Ναυκρατίτου ἐταίρων, ὃν πρῶτος καὶ μέσος καὶ τελευταῖος Μαρκιανός ὁ ἐκ Δολίχης ἐγένετο. Detaylı bilgi için bk. Akgün-Kaya 2016b: 68-69; Akgün-Kaya 2018: 36-37.

54 Himerios bu akademik kavgaların birinde yaralanmış ve bu nedenle de eğitimine ara vermek zorunda kalmıştır. Himer. *Orat.* 65.2; 69.1.

55 Liban. *Orat.* 1.19-22; Eunap. *Vitae philo. et Sophist.* 10.1.12-13; Himer. *Orat.* 48.37.

56 Hughes 2018: 67.

57 Watts 2008: 46-47.

οὕτως ἱεροῦ τινος ἀγίου διέφερον οὐδέν· Προαιρεσίῳ δὲ αὐτὴν καταλελοίπει. [9.1.5] καὶ εἰκόνες δὲ τῶν ὑπ' αὐτοῦ θαυμασθέντων ἐταίρων ἀνέκειντο, καὶ τὸ θέατρον ἦν ξεστοῦ λίθου, τῶν δημοσίων θεάτρων [9.1.6.] εἰς μίμησιν, ἀλλὰ ἔλαττον καὶ ὅσον πρέπειν οἰκία. τοσαύτη γὰρ ἦν Ἀθήνησιν ἢ στάσις τῶν τότε ἀνθρώπων καὶ νέων, καθάπερ τῆς πόλεως, ἐκ τῶν παλαιῶν ἐκείνων πολέμων, τὸν ἐντὸς τείχους ἀσκούσης κίνδυνον, ὥστε οὐδεὶς ἐτόλμα τῶν σοφιστῶν δημοσίᾳ καταβάς διαλέγεσθαι, ἀλλ' ἐν τοῖς ἰδιωτικοῖς θεάτροις ἀπολαβόντες τὰς φωνὰς αὐτῶν μειράκια <προσ>ελέγοντο, οὐ τὸν περὶ ψυχῆς θεόντες, ἀλλὰ τὸν περὶ κρότου καὶ φωνῆς ἀγωνιζόμενοι. [9.2.1] Πολλῶν δὲ σιωπωμένων, τοῦτο ἀνάγκη περὶ αὐτοῦ καταβαλεῖν καὶ συνεισηνεγκεῖν ἐς τὸν λόγον, δεῖγμα τῆς [9.2.2] ὄλης τοῦ ἀνδρὸς παιδείας καὶ συνέσεως. ἔτυχον μὲν γὰρ οἱ θρασύτατοι τῶν Ἀψίνου μαθητῶν ταῖς χερσὶ κρατήσαντες τῶν Ἰουλιανοῦ κατὰ τὸν ἐμφύλιον ἐκείνον πόλεμον χερσὶ δὲ βαρεῖαις καὶ Λακωνικαῖς χρῆσάμενοι, τῶν πεπονθότων περὶ τοῦ σώματος κινδυνευόντων, ὥσπερ ἀδικηθέντες, κατηγοροῦν. [9.2.3] ἀνεφέρετο δὲ ἐπὶ τὸν ἀνθύπατον ἡ δίκη, καὶ ὡς βαρὺς τις εἶναι καὶ φοβερὸς ἐνδεικνύμενος, καὶ τὸν διδάσκαλον συναρπασθῆναι κελεύει καὶ τοὺς κατηγορηθέντας ἅπαντας [9.2.4] δεσμώτας, ὥσπερ τοὺς ἐπὶ φόνῳ κατακεκλεισμένους. ἐφκει δὲ ὡς Ῥωμαῖός τις οὐκ εἶναι τῶν ἀπαιδευτῶν, οὐδὲ τῶν [9.2.5] ὑπ' ἀγροίκῳ καὶ ἀμούσῳ τύχῃ τεθραμμένων. ὁ τε γοῦν Ἰουλιανὸς παρῆν, οὕτως ἐπιταχθέν, καὶ ὁ Ἀψίνης συμπαρῆν, οὐκ ἐπιταχθέν, ἀλλ' ὡς συνηγορήσων τοῖς κατηγορηκόσιν. καὶ ἡ μὲν ἐξέτασις προὔκειτο, καὶ τοῖς διώκουσιν εἴσοδος [9.2.6] ἐδόθη. προειστήκει δὲ τῆς ἀτάκτου Σπάρτης Θεμιστοκλῆς τις Ἀθηναῖος, ὃς ἦν καὶ τῶν κακῶν αἴτιος· προπετέστερος δὲ ὢν καὶ θρασύτερος, ἐς τὴν ἐπωνυμίαν ὕβριζεν. εὐθὺς μὲν οὖν ὁ ἀνθύπατος ταυρηδὸν ὑπιδῶν τὸν Ἀψίνην, “σὲ δὲ τίς” [9.2.7] εἶπεν «ἐλθεῖν ἐκέλευσεν;» ὁ δὲ ἀπεκρίνατο «περὶ τοῖς ἑαυτοῦ τέκνοις ἀγωνίων ἐληλύθειν.” καὶ τῇ σιωπῇ κρύψαντος τὴν ἔννοιαν τοῦ ἄρχοντος, εἰσήεσαν πάλιν οἱ δεσμῶται καὶ ἡδίκημένοι, καὶ ὁ διδάσκαλος μετ' αὐτῶν, κόμας ἔχοντες καὶ τὰ σώματα κεκακωμένοι λίαν, ὥστε οἰκτροὺς αὐτοὺς φανῆναι [9.2.8] καὶ τῷ κρίνοντι. δοθέντος δὲ τοῦ λόγου τοῖς κατηγοροῦσιν, ἤρξατο μὲν ὁ Ἀψίνης τοῦ λόγου, ἀλλ' ὁ ἀνθύπατος ὑπολαβὼν, «ἀλλ' οὐ τοῦτό γε” εἶπεν «Ῥωμαῖοι δοκιμάζουσιν ἀλλ' ὁ τὴν πρώτην εἰπὼν κατηγορίαν κινδυνεύετο

περὶ τῆς δευτέρας.» ἐνταῦθα παρασκευὴ μὲν οὐκ ἦν πρὸς τὴν τῆς [9.2.9] κρίσεως ὀξύτητα· ἦν δὲ ὁ Θεμιστοκλῆς κατηγορηκῶς, καὶ λέγειν ἀναγκαζόμενος, χροιάν τε ἠλλαξε καὶ τὰ χεῖλη διέδακνεν ἀπορούμενος, καὶ πρὸς τοὺς ἐταίρους ὑπέβλεπεν καὶ παρεφθέγγετο τί πρακτέον· εἰσεληλύθεσαν γὰρ ὡς ἐπὶ τῇ συνηγορίᾳ τοῦ διδασκάλου μόνον κεκραζόμενοι καὶ [9.2.10] βοησόμενοι. πολλῆς οὖν σιωπῆς καὶ ταραχῆς οὕσης, σιωπῆς μὲν καθ' ὅλον τὸ δικαστήριον, ταραχῆς δὲ περὶ τὸ τῶν δικόντων μέρος, ἐλεινόν τι παραφθεγγάμενος ὁ Ἰουλιανός, [9.2.11] «ἀλλ' ἐμέ γε εἰπεῖν» ἔφη “κέλευσον·» ὁ δὲ ἀνθύπατος ἀναβοήσας· «ἀλλ' οὐδεὶς ὑμῶν γ' ἐρεῖ τῶν ἐσκεμμένων διδασκάλων, οὐδὲ κροτήσῃ τις τῶν μαθητῶν τὸν λέγοντα, ἀλλ' εἴσεσθέ γε αὐτίκα ἠλίκον ἐστὶ καὶ οἶον τὸ παρὰ Ῥωμαῖοις δίκαιον. [9.2.12] ἀλλὰ Θεμιστοκλῆς μὲν περαινέτω τὴν κατηγορίαν, ἀπολογεῖσθω δὲ ὃν ἂν σὺ ἀποκρίνης ἄριστον.” ἐνταῦθα κατηγορεῖ [9.2.13] μὲν οὐδεὶς, ἀλλὰ Θεμιστοκλῆς ὀνόματος ἦν ὕβρις. ἀπολογεῖσθαι δὲ πρὸς τὴν προτέραν κατηγορίαν ὡς ἐκέλευσε τὸν δυνάμενον, ὁ σοφιστῆς Ἰουλιανός «σὺ μὲν;” εἶπεν «ἀνθύπατε, διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ δικαίου πεποίηκας Πυθαγόραν Ἀψίνην, βραδέως τὸ σιωπᾶν, ἀλλ' ὁμως δικαίως, μαθόντα· [9.2.14] ὁ δὲ πάλαι (τοῦτο γὰρ αὐτὸς καταμανθάνεις) καὶ τοὺς ἐταίρους πυθαγορίζειν [καὶ σιωπᾶν] ἐδίδαξεν. εἰ δὲ ἀπολογεῖσθαι κελεύεις τῶν ἐμῶν ἐταίρων τινά, κέλευσον ἀπολυθῆναι τῶν δεσμῶν Προαιρέσιον, καὶ δοκιμάσεις αὐτὸς πότερον [9.2.15] ἀττικίζειν ἢ πυθαγορίζειν πεπαίδευται.» ὡς δὲ ταῦτα ἐπέτρεψε καὶ ἅμα εὐκόλως (ταῦτα δὲ πρὸς τὸν συγγραφέα Τουσκιανὸς ἐξήγγελλε παρῶν τῇ κρίσει, καὶ εἴσω τῶν κατηγορουμένων) παρελθὼν εἰς μέσους Προαιρέσιος ἄδεσμος, ἐμβοήσαντος αὐτῷ τοῦ διδασκάλου σφοδρὸν τε καὶ διάτονον ὥσπερ ἐπὶ τῶν στεφανιτῶν οἱ παρακελυόμενοι καὶ προτρέποντες, ἐμβοήσαντος δὲ ὀξέως τὸ “λέγε, Προαιρέσιε, νῦν καιρὸς τοῦ λέγειν”, ὁ μὲν προοίμιόν τι ἔφη (οὐ γὰρ ἠπίστατό γε αὐτὸ Τουσκιανός, τὸν δὲ νοῦν ἔφραζεν), ἐξήνεγκεν εἰς τε οἶκτον ὢν ἐπεπόνθεσαν ῥέπον καὶ [9.2.16] μεμιγμένον τινὰ εἶχε τὸ προοίμιον ἔπαινον τοῦ διδασκάλου· καὶ πού τις καὶ διὰ λέξεως μιᾶς διαβολὴ τις ἐγκατεσπείρετο τῷ προομίῳ, προπέτειαν ἐμφαίνουσα τῆς ἀνθυπατικῆς ἀρχῆς, ὡς οὐ προσήκον αὐτοῖς οὐδὲ μετὰ τοὺς ἐλέγχους τοιαῦτα [9.2.17] ὑποστῆναι καὶ παθεῖν. κάτω δὲ τοῦ ἀνθυπάτου νεύοντος, καὶ τὸν τε νοῦν τῶν λεγομένων καταπεπληγμένου

καὶ τὸ βάθος τῶν λέξεων καὶ τὴν εὐκολίαν καὶ τὸν κρότον, καὶ πάντων μὲν βουλομένων ἐπαινεῖν, καταπτηξάντων δὲ ὡσπερ διοσημεῖαν, καὶ σιωπῆς κατακεχυμένης μυστηριώδους, εἰς δεύτερον προοίμιον ὁ Προαιρέσιος ἐντείνων τὸν λόγον [9.2.18] (τοῦτο γὰρ ἐμέμνητο Τουσκιανός), ἐνθένδε ἤρξατο· «εἰ μὲν οὖν ἕξεστι καὶ ἀδικεῖν ἅπαντα καὶ κατηγορεῖν καὶ λέγοντα πιστεῦεσθαι πρὸ τῆς ἀπολογίας, ἔστω, γινέσθω Θεμιστοκλέους [9.2.19] ἢ πόλις.» ἐνταῦθα ἀνά τε ἐπήδησεν ὁ ἀνθύπατος ἐκ τοῦ θρόνου, καὶ τὴν περιπόρφυρον ἀνασεῖων ἐσθῆτα (τήβεννον αὐτὴν Ῥωμαῖοι καλοῦσιν), ὡσπερ μειράκιον ὁ [9.2.20] βαρὺς ἐκεῖνος καὶ ἀμείλικτος ἐκρότει τὸν Προαιρέσιον· συν ἐκρότει δὲ ὁ Ἀψίνης οὐτι ἐκόν, ἀλλ' ἀνάγκης βιαιότερον οὐδέν· ὁ διδάσκαλος Ἰουλιανὸς ἐδάκρυε μόνον. ὁ δὲ ἀνθύπατος τὸ μὲν διωκόμενον μέρος ἐξελεῖν κελεύσας, τοῦ δὲ διώκοντος τὸν διδάσκαλον μόνον, εἶτα ἀπολαβὼν τὸν Θεμιστοκλέα καὶ τοὺς Λάκωνας, τῶν ἐν Λακεδαιμονίᾳ μαστίγων [9.2.21] ὑπέμνησε, προσθεὶς αὐτοῖς καὶ τῶν Ἀθηναίων. εὐδοκμῶν δὲ καὶ αὐτὸς ἄγαν καὶ διὰ τῶν ὀμιλητῶν, Ἀθήνησιν ἐτελεύτα, μέγαν ἐπιτάφιον ἄγωνα τοῖς ἑαυτοῦ παραδεδωκῶς ἐταίροις.

Çeviri: Kappadokialı olan sofist Ioulianus, Aidesios zamanında kariyerinin zirvesindeydi ve Atina'da bir çeşit tyran gibiydi. Bütün her yerden gençler bu adamın belagatine ve karakterinin yüceliğine hayran olduğu için ona akın ediyordu. Onun güzelliğine ve ününe ulaşan birkaç kişi vardı, (bunlar) usta bir hatip olarak ün kazanan Spartalı Apsines ve Epagathos ve buna benzer bir sürü isim (vardı). [9.1.2] O, karakter yüceliğinde herkesi geride bıraktı ve ondan geride olan, birçok yönden gerideydi. Tabiri caizse her yerden sayısız öğrencisi vardı, bunlar daha sonra her yere dağıldı ve vaktiyle yerleştikleri her yerde hayranlık uyandırdılar. [9.1.3] Ancak bütün hepsi arasında en seçkinleri çok tanrısal Prohairesios, Hephaestion, Suriye'li Epiphanius ve Arap Diophantos idi. Aynı zamanda Tuskianos'tan da bahsetmek güzel olur, çünkü o da onun derslerine katılmıştı, ayrıca ondan Ioulianus⁵⁸ ile ilgili anlatımda ayrıntılarıyla bahsetmiştik. [9.1.4] Yazar, Ioulianus'un Atina'daki, Hermes ve Musaların nefesi üflenen, gerçekten de kutsal bir tapınaktan bir farkı olmayan mütevazı ve küçük evini görmüştü, Bu (evi) Prohairesios'a miras

bırakmıştı. [9.1.5] Orada onun tarafından hayran olduğu arkadaşlarının heykelleri dikilmişti ve halka açık tiyatrolardan [9.1.6] taklit edilmiş tiyatrosu taştan yapılmıştı ve sadece daha küçüktü ve daha çok bir ev için uygundu. Çünkü o zamanlar Atina'da vatandaşlar ve gençler arasındaki çekişme o kadar büyüktü ki - sanki şehir, o geçmişin savaşlarından sonra, (kendini) surların içindeki tehlikeye hazırlıyordu - Sofistlerin hiçbiri dışarı çıkıp halka ders vermeye cesaret edemiyordu. Bunun yerine söylevlerini kendi özel salonlarıyla sınırlayarak (orada) gençlerle sohbet ediyorlardı. Hayatlarını riske atmak zorunda değillerdi ama alkış ve sözlü onay için yarışıyorlardı. [9.2.1] Söylenmemiş pek çok şey olsa da onunla ilgili aşağıdakileri bu sunuma dâhil etmek gerekir, (böylece bu) adamın bütün eğitimi ve zekâsı anlaşılır hale gelecektir. [9.2.2] Öyle ki, Apsines'in öğrencilerinden en cesur olanları bu hizip savaşı sırasında Ioulianus'un öğrencilerine üstünlük sağladılar. Şiddetli ve Spartalı tarzda şiddet uyguladıktan sonra, (şiddete) maruz kalanların hayatları tehlikede olmasına rağmen, sanki haksızlığa uğrayanlar (kendileriymiş) gibi dava ettiler. [9.2.3] Dava, sert ve korkusuz olduğunu gösteren *proconsul'e* verildi ve (o) cinayetten hapse atılan kişilere yapıldığı gibi, öğretmenin, bütün suçlanan hükümlülerle birlikte tutuklanmasını emretti. [9.2.4] Ancak eğitimsiz bir Romalı gibi görünmüyordu: Kader (onu) ne sanattan anlamayan ne de ilham perilerinden hoşlanmayan bir tarzda yetiştirmemişti. [9.2.5] Böylece Ioulianus emredildiği gibi, Apsines ise emirlere uymak için değil, davacılara yardım etmek için oradaydı. Duruşma zamanı gelmişti ve davacılara içeri girmeleri için izin verildi. [9.2.6]. Disiplinsiz Spartalı grubundan olan Atinalı Themistokles aslında tüm kötülüklerin sorumlusuydu, çünkü o, düşüncesiz ve dik başlı bir gençti ve adına karşı küstahlık yapmıştı. *Proconsul* hemen Apsines'e öfkeyle baktı ve "Buraya gelmeni kim emretti?" dedi. (o ise) [9.2.7]. "Çocuklarım için kaygılandığımdan geldim." dedi. Yargıç sessizlik içinde düşüncesini gizledi; daha sonra haksızlığa uğrayan mâhkumlar öğretmenleri ile birlikte yeniden içeri girdiler ve onları yargıca acınası gösterecek kadar saçları dağınık ve vücutları çok perişan haldeydi. [9.2.8]. İddia makamına söz verildi ve Apsines konuşmaya başladı. Ancak vali sözünü keserek: "Romalılar böyle bir prosedürü onaylayamazlar. Aksine, şu geçerlidir: İlk iddianame konuşmasını kim yaptıysa ikincisini de

58 İmparator Ioulianus, MS. 361-363.

(o) yapmalı” dedi. Kararın ani olmasından dolayı hazırlık için zaman yoktu. [9.2.9]. Daha önce Themistokles suçlamayı yapmıştı, ama şimdi konuşmaya zorlanınca yüzünün rengi değişti, şaşkınlık içinde dudağını ısırды, gizlice arkadaşlarına baktı ve fısıldayarak ne yapması gerektiğini (onlara) sordu. Çünkü mahkemeye sadece bağırarak ve öğretmenlerinin konuşmasını alkışlamak için gelmişlerdi. [9.2.10]. Bu nedenle tüm mahkeme boyunca bir sessizlik ve suçlayıcıların saflarında derin bir sessizlik ve kafa karışıklığı hüküm sürünce, Ioulianus alçak ve zavallı bir sesle, “o halde benim konuşmama izin verin” dedi. [9.2.11] Bunun üzerine *proconsul* ona sert bir çıkış yaptı: “Siz hazırlıklı gelen öğretmenlerden hiç kimse burada konuşmayacak! Ve öğrencilerden hiçbiri konuşmacıyı alkışlamayacak! Romalılar nezdinde yasa ve adaletin ne kadar büyük bir şey olduğunu hemen öğreneceksiniz [9.2.12] Şimdi Themistokles suçlamasını tamamlayacak ve daha sonra en uygun gördüğünüz kişi savunmayı üstlenecek.” Böylece kimse suçlamayı sürdürmedi, ama Themistokles adını lekeledi. [9.2.13] *Proconsul*, ilk suçlamanın savunmasını üstlenecek en yetenekli kişiyi seçmesini emrettiğinde, sofist Ioulianus (ona şöyle) dedi: *Proconsul*, adalet öngörün sayesinde Apsines’i yavaş yavaş, ama haklı olarak susmayı öğrenmiş bir Pythagoras yaptın. [9.2.14] çünkü Pythagoras uzun zaman önce (sizin de bildiğiniz gibi) arkadaşlarına Pythagoras tarzını ve sessizliği öğretti. “Ama öğrencilerimden birinin savunma yapmasına izin verirseniz, Prohairesios’un bağlarından kurtulmasını emredin ve onun Attika mı yoksa Pythagorasçı tarzda mı eğitildiğine kendiniz karar verin”. [9.2.15] Duruşmada sanıklardan biri olarak hazır bulunan Tuskianos’un yazara bildirdiği gibi, buna izin vermekten mutlu oldu. Ardından, bağlarından kurtulan Prohairesios ortaya çıktı. Sonra öğretmeni, çelenk için yarışanları teşvik eden ve heyecanlandırılanlar gibi yüksek ve kararlı bir sesle ona bağırarak: “Konuş Prohairesios, şimdi konuşma zamanı” dedi. Tuskianos’un sözlerini hatırlayamadığı, ancak içeriğini hatırladığı önsözünde, hepsinin çektiklerini acıklı bir şekilde anlattı ve bunu öğretmeni için bir övgüyle birleştirdi. [9.2.16] Ön konuşmasının bir bölümünde böylesine bir kötü muameleye maruz kalmanın ve acı çekmenin onlar için uygun olmadığını söyleyerek *proconsul* makamının ne kadar düşüncesiz davrandığını gösteren bir eleştiri serpiştirdi. [9.2.17]

Bunun üzerine vali başını eğdi ve söylenenlerin içeriğinden, ifadelerin derinliğinden, becerisinden ve gücünden çok etkilenmişti. Tuskianos’un yine hatırladığı gibi, herkes övgüler yağdırmak isterken, ama Prohairesios konuşmasını ikinci bir önsözle uzattığında, sanki (onların) üzerine gökten ilahi bir işaret çökmüş gibi salonu gizemli bir sessizlik kapladı. O, şöyle başladı: [9.2.18] “Öyleyse, bütün haksızlıkları yapmak, dava açmak ve davacıya savunmadan önce inanmak caiz ise, (o zaman) şehir Themistokles’in olsun!” [9.2.19] Sonra sert ve acımasız olan *proconsul* koltuğundan fırladı ve erguvan rengi cübbesini silkeledi –Romalılar buna Toga diyorlardı – ve Prohairesios’u genç bir delikanlı gibi alkışladı. [9.2.20] Apsines de alkışladı, ancak gönüllü olarak değil, çünkü hiçbir şey zorunluluğun gücünden daha kuvvetli değildi. Öğretmeni Ioulianus sadece ağladı. *Proconsul*, bunun üzerine davalıların, davacıları (ise) sadece öğretmenin dışarı çıkmasına izin verdi. Sonra Themistokles ve Spartalıları kendine çekerek Lakedaimonia’daki kırbaçlama cezasını hatırlattı ve onlara benzeri şeyin Atina’da olduğunu belirtti. [9.2.21] Kendisi ve öğrencileri vasıtasıyla iyi bir ün kazandıktan sonra Ioulianus Atina’da öldü. Kendisinin arkadaşlarına büyük bir ölü oyunu-yarışma yapma görevini bıraktı.

Kaynakça

- AKGÜN-KAYA 2016a: E. Akgün Kaya, “Roma İmparatorluk Dönemi’nde Doğu Kökenli Sofistler: Marcus Antonius Polemon ve L. Vibullius Hipparkhos Tiberius Claudius Attikos Herodes, ”. *Akron 12: Eskiçağ Yazıları*, 231-265, (ed.: A: V. Çelgin, N. E. Akyürek Şahin). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- AKGÜN-KAYA 2016b: E. Akgün-Kaya, *Anadolu’da II. Sofistik Hareket Dönem: Sofist, Retor ve Filozofların Kamusal Alandaki Etkinlikleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Ana Bilim Dalı, Antalya.
- AKGÜN-KAYA 2018: E. Akgün-Kaya, “I. Sofistik Dönem: Lykia, Pisidia, Pamphylia ve Kilikia – Isauria Bölgesi Filozofları, Sofistleri ve Retorları”, *Uluslararası Genç Bilimciler Buluşması II. Anadolu Akdenizi Sempozyumu 04-07 Kasım 2015, Sempozyum Bildirileri* in O. Tekin, T. Kahya, A. Özdizbay, -N. Öner Tünen, M. Wilson (eds.), Antalya, , 35-49,
- AKGÜN-KAYA 2021: E. Akgün Kaya “Eskiçağ Yunan Felsefesinde Kadın Filozoflar: Takip Ettikleri Felsefe Okulları ve Sosyal Konuları” *Akron 19: Eskiçağ Yazıları* 15, in N. E. Akyürek şahin, F.

- Onur, E. Yıldız (eds.), Ankara, Bilgin Kültür ve Sanat Yayınları, 115-160,
- AKGÜN-KAYA 2022: E. Akgün-Kaya, "Sokrates'in Eğitim Felsefesi", *Felsefelog* 26 (79), 11-29.
- AKGÜN-KAYA 2023: E. Akgün-Kaya, "Arkaik Dönem'den Hellenistik-Roma Dönemi'ne Antik Yunan Eğitim Anlayışı ve Anadolu", *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 719-740.
- ANDERSON 1993: G. Anderson, *The Second Sophistic: A Cultural Phenomenon in the Roman Empire*. London-New York.
- BACHMANN 2016: M. Bachmann, "Oinoanda: Diogenes'in Şehrindeki Araştırmalar" *Colloquium Anatolicum* 2016/15, 295-315.
- BREYTENBACH ve TZAVELLA 2023: C. Breytenbach, E. Tzavella, Early Christianity in Athens, Attica, and Adjacent Areas From Paul to Justinian I (1st–6th cent. AD), *Ancient Judaism and Early Christianity*, Volume: 114, Leiden.
- BROWNING 1978: R. Browning, *The Emperor Julian*, California.
- BUCK 1992: D. F. Buck, Eunapius' "Lives of the Sophists" *A Literary Study. Byzantion*, Vol. 62, 141-157.
- BUNSON 2002: M. Bunson, *Encyclopedia of the Roman Empire*, New York.
- CAMP 1989: J. McK. Camp, "The Philosophical Schools of Roman" *Bulletin Supplement (University of London. Institute of Classical Studies)*, No. 55, *The Greek Renaissance in the Roman Empire: papers from the Tenth British Museum Classical Colloquium*, 50-55.
- CAMP 2001: J. M. Camp, *THE ARCHAEOLOGY OF ATHENS*, Athens.
- CIL : Corpus Inscriptionum Latinarum, Vol VI, Henzen, G., et al. G. Henzen et all. (eds.), Inscriptiones urbis Romae Latinae, Berlin 1893.
- CRIBIORE 2007: R. Cribiore, *The School of Libanius in Late Antique Antioch*, 2007 Oxford.
- Codex Theodosiani, The Theodosian Code and Novels and the Sirmondian Constitutions, C. Pharr (trans.), Princeton University Press, 1952.
- DAY 1942: J. Day, *An Economic History of Athens Under Roman Domination*. New York.
- Damasc. v. I. Damascius, Vita Isidori. Damascii vitae Isidori reliquiae, C. Zintzen (eds.), Hildesheim 1967.
- DOLEŽAL 2022: S. Doležal, *The Reign of Constantine, 306–337. Continuity and Change in the Late Roman Empire*, Switzerland.
- DZIELSKA 1995: M. Dzielska, *Hypatia of Alexandria*, USA.
- EYBEN 1977: E. Eyben, *De jonge Romein volgens de literaire bronnen der periode ca. 200 v. Chr. tot ca. 500 n. Chr.* Brussels.
- Eunap. *Vitae philo. et Sophist.* Eunapii vitae philo. et sophistarum, J. Giangrande (ed.), Rome 1956.
- Hesych. Frag. Hesykhos, Fragmenta. De viris illustribus (pp. 155-177), ed.: K. Müller). Paris 1841-1870.
- GAUVILLE 2001: J. L. Gauville, "Emperor Constantine and Athens in the Fourth Century AD", *Hirundo: The McGill Journal of Classical Studies* 1, 51–61.
- GVI Griechische Vers-Inschriften I, Grab-Epigramme. W. Peek, (ed.), Berlin 1955.
- Himer. Orat. Himerios, Himerii declamationes et orationes cum deperditarum fragmentis, A. Colonna (eds.), Rome 1951.
- HUGHES 2018: V. E Hughes, *The Culture and Political World of the Fourth Century AD: Julian, Paideia and Education. Submitted in partial fulfilment of the requirements for the degree of Doctor of Philosophy.* School of History, Classics and Archaeology.
- IG II² Inscriptiones Graecae II et III: Inscriptiones Atticae Euclidis anno posteriores, 2nd edn., Parts I-III, (ed.: J. Kirchner). Berlin 1913-1940. — Part I, 1-2 (1913-1916) = Decrees and Sacred Laws (Nos. 1-1369); Part II, 1-2 (1927-1931) = Records of Magistrates and Catalogues (Nos. 1370-2788); Part III, 1 (1935) = Dedications and Honorary Inscriptions (Nos. 2789-5219); Part III, 2 (1940) = Funerary Inscriptions (Nos. 5220-13247). — Part V, Inscriptiones Atticae aetatis quae est inter Herulorum incursionem et Imp. Mauricii tempora, ed. Erkki Sironen. Berlin 2008. (Nos. 13248-13690) [Texts in part V adapted from an electronic copy kindly provided by Prof. Dr. Klaus Hallof, director of the Inscriptiones Graecae program.]
- IG XIV Inscriptiones Graecae, XIV. Inscriptiones Siciliae et Italiae, additis Galliae, Hispaniae, Britanniae, Germaniae inscriptionibus, G. Kaibel (ed.), Berlin 1890.
- IGUR Inscriptiones graecae urbis Romae. 4 vols. in 5 parts. L. Moretti (ed.), Rome 1968-1990.
- Ioan. Chron. Nikiou Ioannes, Chronicle. The Chronicle of John, Bishop of Nikiu: Translated from Zotenberg's Ethiopic Text. With? a English translated with? an introduction, R. H. Charles (eds.), Merchantville 2007.
- Ioh. Mal. Iohannes Malalas, Chronographia. Ioannis Malalae chronographia, Corpus scriptorum historiae Byzantinae, L. Dindorf (eds.), Bonn 1831.
- Kennedy 1994: G. A. Kennedy, *A New History of Classical Rhetoric*, Princeton University Press.
- Liban. Orat. Libanios, Orationes 1-64, Libanii opera, vols. 1-4, R. Foerster (eds.), Leipzig 1903-1908.
- LIM 1995: R. Lim, *Public Disputation Power, and Social Order in Late Antiquity*, London.
- Penella 1990: R. Penella, *Greek Philosophers and Sophists in the Fourth Century A.D.: Studies in Eunapius of Sardis*. Francis Cairns.
- MILLAR 1969: F. Millar, "P. Herennius Dexippus: The Greek World and the Third-Century Invasions". *The Journal of Roman Studies* 59, No.1-2., 12-29.

- Pausan. Perieg.. Pausaniae Graeciae descriptio, 3 vols, F. Spiro (eds.), Leipzig 1903.
- Philost. *Vitae. Sophist.* Flavii Philostrati opera, vol. 2, C. L. Kayser (eds.), Leipzig, 1871.
- Plutark., De Lib. Educ., Plutarkhos, De liberis educandis [Sp.] (1a-14c Plutarch's moralia, vol. 1, F. C. Babbitt (eds.), Harvard University Press 1927.
- Plutark. De soll. Animal. De Sollertia Animalium, Plutarchi Moralia, vol. 6.1, 959A-985. (ed.: C. Hubert). Leipzig 1959.
- RUGGINI 1971: L. C. Ruggini, "Sofisti Greci nell'impero Romano," *Athenaeum* 49, 402-425.
- SMITH 1993: M. F. Smith, *Diogenes of Oinoanda. The Epicurean Inscription. Edited with Introduction, Translation, and Notes*, Neapel.
- SMITH 1996: M. F. Smith, *The Philosophical Inscription of Diogenes of Oinoanda*, Wien, (Denkschriften ÖAW, phil.-hist. Kl. 251; ETAM 20).
- Sokr. Hist. Eccl. Sokrates Scholasticus, Historia ecclesiastica, Socrates' ecclesiastical history, W. Bright (eds.), Oxford 1893.
- STEINER-WEBER 2010: A. Steiner-Weber "School and Universities" in N. Wilson (eds.), *Encyclopedia of Ancient Greece*, 646-647.
- STRUBBE ve LAES 2014: J. Strubbe - C. Laes, *Youth in the Roman Empire; The young and the restless years?* Cambridge.
- STENGER 2019: J. R. Strenger, "Learning cities: A novel approach to ancient paideia", in J. R. Strenger (eds.) *Learning Cities in Late Antiquity: The Local Dimesion of Education*, London.
- STERK 2017: A. Sterk "Faith and Learning in Higher Education, Historical Reflections for Contemporary Challenges" in A. M. Bezzerides And E. H. Prodromou, (eds.), *Eastern Orthodox Christianity and American Higher: Theological, Historical, and Contemporary Reflections*. Indiana.
- Suda Suda-Suidas, Suidae Lexicon., vol. I-IV, A. Adler (eds.), Leipzig Teubner 1928-1971.
- Syncel. *Ecl. Chron.* Georgius Syncellus, Ecloga Chronographica, A. A. Mosshammer (eds.), Leipzig 1984.
- THOMPSON 1959: H. A. Thompson, "Athenian twilight: AD. 267-600" *Journal of Roman Studies* 49, 49-61.
- WLADEN 1909: J. W. H. Walden, *The Universities of Ancient Greece*, New York.
- WATTS 2005: E. J. Watts, "The student self in late antiquity", in D. Brakke-M. L. Satlow-S. Weitzman (eds.), *Religion and the Self in Antiquity*, Bloomington: 234-51.
- WATTS 2008: E. J. Watts, *City and School in Late Antique Athens and Alexandria*. Berkeley, London, and Los Angeles.
- WATTS 2017: E. J. Watts, *Hypatia: The Life and Legend of an Ancient Philosopher*, Oxford.
- WENZEL 2009: A. W. Wenzel, *Pots of Honey and Dead Philosophers: The Ideal of Athens in the Roman Empire*. Presented in Partial Fulfillment of the Requirements for the Degree Doctor of Philosophy in the Graduate School of The Ohio State University.
- Zosim. *Hist.* Zosimos, Histoire Nouvelle, Vols. 1-3.2, F. Paschoud (eds.), Paris 1971.
- İnternet Kaynağı:
Report of the Commissioner of Education https://books.google.com.tr/books?id=mdtCAAAAYAJ&pg=PA277&dq=education++second+century+AD+in+athens&hl=tr&newbks=1&newbks_redir=0&sa=X&ved=2ahUKEwie7o_O99SCAxUicfEDHWtRDZcQ6AF6BAgEEAI#v=onepage&q=education%20%20second%20century%20AD%20in%20athens&f=false
- Makale Gönderim Tarihi: 06.06.2023
Makale Kabul Tarihi: 16.10.2024
- GÜLCAN KAŞKA**
Orcid ID: 0000-0003-0566-3965
Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Doğu Kampüsü, 32260
Isparta/Türkiye
gulcankaska@sdu.edu.tr